

TÜRK ANAYASALARI VE DİL

Yrd.Doç.Dr. Yücel KARLIKLI*

1. ANAYASA-DİL İLİŞKİSİ

Anayasalarla dil arasındaki ilişki iki grupta ele alınabilir: **Anayasadaki dil** ve **anayasanın dili**.

Bunlardan birincisi, bir -veya birden fazla- dilin resmi ve/veya ulusal olarak nitelenerek, yasal bir düzenleme kapsamına alınmasıdır. Zorunlu bir kural olmamakla birlikte, resmi ya da ulusal dile başkent, bayrak gibi devletin ayırdedici unsurlarından biri olarak anayasada yer verilmesi, sıkça rastlanan bir durumdur. Devletin siyasal örgütlenme biçimi -üniter ya da federal yapıda oluşu-, toplumsal yapısı -çok ulusluluk, etnik çeşitlilik- ve tarihi -sömürge olarak başka bir siyasal gücün ve kültürün uzun süre etkisinde yaşamış olmak- gibi nedenler dil olgusuna karşı takındığı hukuksal tavır üzerinde etkili olmaktadır. Ama hepsinden önemlisi, yasa/anayasa koyucunun dil olgusuna karşı sergilediği tutumu belirleyen, anayasaların yapıldığı dönemde egemen olan ideolojidir.

Örneğin, 27 Aralık 1947 tarihli İtalyan Cumhuriyeti Anayasası'nın 6. maddesinde "Cumhuriyet, dil açısından mevcut azınlıkları uygun tedbirlerle korur" derken resmi dile yer vermemekte, 29 Mayıs 1874 tarihli İsviçre Federal Anayasası'nın 116. maddesinde ise "Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Roman dili, İsviçre'nin ulusal dilleridir. Almanca, Fransızca ve İtalyanca, Konfederasyonun resmi dilleridir." hükmü yer almaktadır. 17 Ocak 1975 tarihli Çin Halk Cumhuriyeti Anayasasında "Bütün milliyetler kendi konuşma ve yazı dillerini kullanma hürriyetine sahiptir." (md.4), hükmü yer alırken, 16 Eylül 1963 tarihli Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti anayasası Arap dilini "resmi ve ulusal dil" olarak nitelendirmektedir.²

Herhangi bir devletin anayasasının resmi dilinde yazılması doğal bir durumdur. Anayasa metninde kullanılan sözcük, terim ve dil bilgisi kurallarına bakarak, eski ve yeni olarak anayasa

dili kategorileri oluşturmak ise Türkiye'ye, Türkçe'ye ve Türk anayasalarına özgü bir durumdur. Türk anayasa tarihinin özgün ürünlerinden olan anayasa dili kavramının gelişmesini incelemeye önce, anayasada Türkçenin resmi dil olarak yer almasının tarihine bakmak yerinde olacaktır.

2. TÜRK ANAYASALARINDA RESMİ DİL 2.1. 1876 Anayasası

Bir grup Osmanlı aydınının uzun süren çabalar sonucu kabulünü sağladıkları 7 Zilhicce 1293 tarihli Kanunu Esasi'sinin hazırlıklarının sürdüğü dönemde, resmi dil konusunda tartışmalar yaşanmıştır.

Meclis-i Vükelanın hazırladığı anayasa taslağını inceleyerek düzeltmeler yapan dönemin devlet adamları içinde yer alan Eğinli Mehmet Said paşa, tasarının 12. maddesinin kabulü durumunda bazı sorunların yaşanacağını belirterek, padişaha sunduğu layiha ile bu maddenin değiştirilmesini talep etmiştir.

Tasarının 12. maddesi "Memalik-i Osmaniyede bulunan akvamdan her biri kendilerine mahsus olan lisanı talim ve taallümde muhtardır. Fakat hidemat-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmisi olan Türkçeyi bilmek şarttır." hükmünü içeriyordu. Said paşayı rahatsız eden, maddenin birinci fıkrasıdır. O'na göre Türkçe dışındaki dilleri kullananlar için getirilmek istenen özerklik zaten fiilen uygulanmaktadır ve bunu ayrıca anayasada belirterek diğer dilleri Türkçeye bir tutmak, onlara da resmîyet kazandırmak olacaktır. Paşanın bu itirazı dikkate alınarak, tasarının söz konusu maddesi anayasanın 18 maddesi olarak şu şekilde değiştirilmiştir: "Tebea-i Osmaniyenin hidemat devletde istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmisi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır".³

Böylece sorun o gün için çözümleniyor ancak, dil konusu Türk anayasakoyucusunun gündemine ilk günden başlayarak tartışmalı bir biçimde girmiş oluyordu.

2.2. 1921 Anayasası

Millî Mücadele döneminde, yaşanmakta olan dönemin koşullarının getirdiği hukuksal dayanak gereksiniminin sonucu olarak kabul edilen 20 Kanunusani 1337 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu döneminde -getirdiği düzenlemelerle çelişmemek koşuluyla- 1876 Anayasası da yürürlükte kalmıştır.

* İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü öğretimi üyesi.

Türk anayasalarının en kısası olma özelliği taşıyan 1921 Kanunu Esasisinde dil konusuna ilişkin bir düzenleme yoktur. 1876 Anayasasının yukarıda belirtilen 18. maddesi bu dönemde hala yürürlüktedir. Bununla birlikte, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte 29 Teşrinievvel 1339 tarih ve 364 sayılı “ Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddinin Tavzihan Tadiline Dair Kanun’u kabul eden TBMM, 1876’dan beri süregelen uygulamaya ek olarak anayasanın ikinci maddesine “Resmi lisanı Türkçedir” (md.2, fıkra 2) ibaresini eklemeyi gerekli görmüştür.

2.3. 1924, 1961 ve Anayasaları

Türkçenin resmi dil olarak anayasalarda yer alması geleneği, 1924 Anayasasında “Resmi dili Türkçe’dir” (md.2, f.2), 1961 Anayasasında “Resmi dil Türkçedir” (md.3,f2) ve 1982 Anayasasında ise “Dili Türkçedir” (md.3,f.1) biçimi de yer almıştır.

1982 Anayasasına son biçimini veren Milli Güvenlik Konseyi, resmi dile ilişkin hükmü de içeren 3. maddeyi, “değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif dahi edilemez” maddeler içine almıştır. (md.4) Böylece anayasakoyucu, 1924 ve 1961 Anayasalarında değiştirilemez tek madde olarak belirtilen “devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu”na ilişkin hükmünü, 1970’li yıllarda Anayasa Mahkemesinin cumhuriyetin niteliklerini de kapsayacak şekilde genişletme eğilimine katılmakla yetinmeyip, dil, bayrak, başkent ve milli marşa ilişkin hükümleri de içerecek biçimde daha da genişlettiği görülmektedir.

3. ANAYASALARIN DİLİ

3.1. 1945 Anayasası

Anayasa dil ilişkisi konusunda, dünya anayasa tarihinde örneğine rastlanamayacak bir gelişme Türkiye’de yaşanmış, 1924 Anayasası anlamına bağlı kalmak ve hükümlerinde hiçbir değişiklik yapılmamak koşuluyla “öztürkçeleştirilmiştir”. İzmir mebusu Şükrü Saracoğlu ve 222 arkadaşının verdiği teklif üzerinde TBMM’de yapılan görüşmelerde ortaya çıkan düşünce, Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun artık eskimiş olan dilinin değiştirilmesinin önemli bir gereklilik olduğu yönündedir. Dil sorununu, bağımsızlığın ayrılmaz bir unsuru olarak algılanmakta, Türk dilinin yabancı dillerin etkilerinden arındırılması çabalarının sonucu olarak varılan noktada anayasa dilinin değiştirilmesine büyük önem verilmektedir. Teklifin genel kurulda görüşülmesi sırasında söz alan Teşkilatı Esasiye Encümeni Reisi M. Ökmen’e göre devlet adamları, kanun adamları, devlet ve kanun dilinde konuşan insanlar

kanunlardaki, bilhassa Teşkilatı Esasiye Kanunundaki terim ve istilahlara bağlı kalmak mecburiyetindedirler. Yasanın kabulüyle birlikte anayasa Türkçesiyle Türk dili, kayıtsız şartsız olarak resmi dilde, hususi dilde, kanun dilinde hakimiyetini tamamıyla tesis etmiş olacaktır.⁴

Aynı oturumda konuşan Bingöl mebusu ve aynı zamanda Türk Dili profesörü olan Tahsin Banguoğlu’nun yaptığı değerlendirmeler, ayrı bir önem taşımaktadır. Banguoğlu’na göre 17 yıl önce (1928) latin harflerinin kabulü ve ardından okullardan arapça ve farsça derslerinin kaldırılması Osmanlıcanın idam kararları olmuştur. Çünkü bunlarsız Osmanlıca yazılamaz ve okunamazdı. Yine Banguoğlu’na göre:

“Bugün yeni nesillerin dilinde Osmanlıcanın ancak ölüsü sürünmektedir. Edebiyat dilimiz, yayım dilimiz iyiden iyiye Türkçeleştirilmiştir. Osmanlıca ancak kanunlarla bağlı olan resmi dile dayanmaktadır. Şu kadar var ki bu dille artık hukuk tahsili de mümkün değildir. Anayasanızın Türkçe yazılmış metniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Osmanlıca’yı son dayanağından da söküp çıkarmış olacaktır. Bu tarihi kararla milletimizi beş asır konuştuğunu yazma ve yazılanı anlama nimetinden mahrum bırakan bu suni dil kalkmış olacaktır. Bu sayede Türk yazı dili de bu saptaktan kurtularak ana yatağına dönmüş olacaktır”.⁵

Başta anayasa olmak üzere kısıt, uygulama, kolluk, denetleme ve sıkı yönetim gibi kimi sözcükler anayasanın hazırlık çalışmaları sırasında üretilmiştir.⁶

Sonuçta kabul edilen tasarı, 10 Ocak 1945 tarihinde, 4695 sayılı yasa olarak kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁷ Metne bakıldığında, çok sayıda sözcük ve terimin yeni karşılıklarının bulunarak eskilerinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak; mürakabe-denetleme (m.14), icra vekilleri heyeti- bakanlar kurulu (md.15), amaç-gaye (md.16), hesabı kati kesin-hesap (md.26), irtikap-yiyicilik (md.27), akit-bağit, sayüamel-çalışma, cemiyet-dernek (md.70), müsadere-zoralm (md.73) sayılabilir.⁸

1945 Anayasası yaklaşık sekiz yıl yürürlükte kaldı. Bu süre içinde çok partili düzene geçilmiş, Demokrat Parti iktidara gelmişti. İstanbul milletvekili Fuad Köprülü ve 203 arkadaşı verdikleri bir önergeyle, “eskimiş birtakım kelime ve istilahları atılarak” anayasanın asıl metnini oluşturan 1924 Teşkilatı Esasiye Kanununa geri dönülmesini istiyorlardı. Önergeye göre, Anayasa ve içtüzük dili, yaşayan Türk dilinden ayrı ikinci bir dil mahiyeti arz ediyordu ve bu dilin yaşayan Türk diline çevrilmesi bir

zaruretti.⁹ Teklifin gerekçesinde 1945 yılında kabul edilen metnin 104. maddesinin orijinal metindeki maddenin karşılığı olmadığı, “20 Nisan 1340 tarih ve 491 sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu yerine mana ve kavramda bir değişiklik yapılmaksızın Türkçeleştirilmiş olan bu kanun konulmuştur” hükmünü içeren bu maddeyle dilde ırkçı ve tasfiyeci bir zihniyetin egemen kılınarak baskı altına alındığı savunuluyordu.

Önerge üzerinde yapılan görüşmelerde dile getirilen düşünceler 1945 yılındakilerin tümüyle karşısındadır. Anayasanın dili “uydurma” olarak nitelenmekte, bu dili savunanlar ise adeta faşistlikle suçlanmaktadırlar.

Anayasa Komisyonunda değişikliğin kapsamı konusunda görüş birliğine varılamaması sonucunda 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu’nun ilk metnine dönülmesi önerilmiş, sonuçta 24 Aralık 1952 tarih ve 5997 sayılı yasayla eski metne geri dönüş gerçekleştirilmiştir.¹⁰

Böylece, anayasa dilinden başlayarak, Türkçenin bundan sonraki tarihinde karşı karşıya gelecek iki blok somut biçimde ortaya çıkmış olmaktadır. Bir tarafta “dilde bağımsızlık”, “bilim dili yaratma” amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan “öztürkçeci” ve “antiosmanlıcı” grup, diğer tarafta ise birinci grubun türettiği sözcükleri “uydurma” olarak nitelleyen, onları kuşaklar arasında kopukluk yaratmakla suçlayan, “yaşayan Türkçe” adı altında “Osmanlıcılık” tezini savunanlar yer almaktadır.

3.2. 1961 Anayasası

1952 yılında, 1924 Anayasasının ilk metnine dönülmesinin üzerinden yaklaşık sekiz yıl geçtikten sonra yeni bir anayasa hazırlanması gündeme geldiğinde, tercih edilen dil 1945 Anayasasının diline, çok yakındır.¹¹ 1945 değişikliğinde ilk kez kullanılıp ta 1952’de “uydurma” olarak nitelenen bir çok sözcük bu anayasada yeniden kullanılmıştır.

3.3. 1982 Anayasası

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin ardından, başlatılan yeni bir anayasa hazırlama süreci içinde dil olgusu, gerek askeri yönetimin komuta kademesinde (Milli Güvenlik Konseyi), gerekse anayasa ve yasaların “taslak”larını hazırlamak üzere oluşturulan Danışma Meclisinde en önemli konulardan biri olarak sürekli gündemde kalmıştır.¹² 12 Eylül öncesi yaşanan siyasal krizin temel sorumlularından biri olarak görülen “öztürkçeciler” ve onların “örgütü” Türk Dil Kurumu, alabildiğine eleştirilmektedir.

Danışma meclisinin açılmasının ardından belirginleşen tavır, anayasa görüşmeleri sırasında doruğa ulaştı.¹³ DM Genel Kurulunda dile getirilen görüşler, 1952’de 1945 Anayasası metnini eleştiren üyelerin sözleriyle büyük benzerlikler gösteriyordu. Ancak aralarında bir fark vardı; öztürkçeciler bu kez “solcu” olarak nitelendiriliyorlardı.

Anayasanın 134. maddesi DM’de egemen olan ve MGK tarafından da desteklenen yaklaşımı açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu maddeyle Atatürk tarafından kurulan ve varlıklarını özel hukuk tüzel kişisi olarak sürdüren Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun mevcut statülerine son verilerek, yeni kurulan Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu içine alınıyordu. Anayasa Komisyonu Başkanı, 1952’deki tezlerin bir eşi olan eleştirisinde, TDK’nın vatandaşı ürettiği yeni kelimeleri kullanmaya zorladığından ve bu yolu benimseyen bir iktidarın da bunları zorla vatandaşa kabul ettirdiğinden yakınmaktadır. Ama hemen sonra, gelişmekte olan bir dilin bilimsel bir biçimde tıpkı Fransa’daki Academie Française’de olduğu gibi resmi bir kurum tarafından üretilmesi gerektiğini belirterek az önce söylediklerinin tümüyle karşıtı bir yol önermekte, bununla da yetinmeyerek anayasa gereğince kurulan Dil Kurumunun üreteceği kelimelerin kullanılmasının zorunlu olmasını istemektedir.¹⁴

Ne var ki, dil konusunda bu denli duyarlı bir tavır sergileyen, “özgürlük”, “devrim” gibi kimi “sakıncalı” sözcüklerin anayasa metnine girmemesi için büyük çaba harcayan, ileride dil konusunda yaşanabilecek “krizleri” daha o günden bertaraf edebilmek amacıyla her önlemini alan DM ve ardından MGK, son biçimini verdiği metnin -özellikle de başlangıç bölümünün- dilinin “kötü”lüğü konusunda ciddi eleştiriler almıştır.¹⁵ Gerçekten de, 1982 Anayasasının metni gerek anlatım, gerek dilbilgisi ve gerekse terim ve sözcüklerin kullanımındaki düzensizlikler açısından önemli kusurlar içermektedir.

1982 “Kurucu Meclisi”nin dile olan ilgisi, yalnızca anayasal düzenlemelerle sınırlı kalmadı. DM ve MGK’nın dil olgusuna olan ilgisi başka yasaların hazırlanmasıyla, ara rejimin son günlerine kadar devam etti.¹⁶ 2876 sayılı Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu¹⁷, 2923 sayılı Yabancı Dil Eğitim ve Öğretim Kanunu¹⁸, 2932 sayılı Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun¹⁹ bu kapsamdaki yasalar arasında yer almıştır. Böylece anayasadaki hükümlerin dışında, ama bu hükümleri genişleten bir “dil ile ilgili yasalar bloku” oluşturuluyordu.

4. DEĞERLENDİRME

Bir toplumun kültürel ve siyasal kimliğinin en önemli unsurlarından birinin dil olduğuna hiç kuşku yoktur. Başarıyla sonuçlandırılmış bir kurtuluş mücadelesinin ardından, yeni bir siyasal sistem kurma çabası içine giren Türkiye’de dile, söz konusu süreç içinde çok daha önemli bir rol ve işlev yüklenmiştir. Bu bağlamda, hukukun da yeni dil anlayışının yerleştirilmesinde etkin bir araç olarak kullanıldığı²⁰, kimi zaman dil konusunda yasal düzenlemeler yapıldığı²¹ görülmektedir. Anayasa ise -diğer tüm yasalar karşısındaki üstün konumunun doğal sonucu olarak- dil konusundaki yaklaşımın hukuk yoluyla toplum genelinde yaygınlaştırılması yolunda sıklıkla kullanılmış, anayasanın dilini anlamak bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır.²²

Siyasal iktidar çevresinde geçerli olan dil anlayışının topluma kabul ettirilmesinde hukukun, özellikle de anayasanın kullanılması “geleneği”nin yalnızca tek parti ya da askeri yönetim dönemlerine özgü olmadığı görülmektedir. Dil üzerindeki baskıcı yaklaşımın, askeri yönetimin ardından kurulan sivil hükümet tarafından da sürdürüldüğüne tanık olunabilmektedir.²³ Çok partili siyasal düzen içinde, dil konusunda izlenen zorlayıcı tavırların demokratik rejimin gerekleriyle ne ölçüde bağdaştığı açıktır.

Oysa 1930’lu yıllarda, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin devam etmekte olan devrim süreci içinde dil alanında özgün bir politikaya sahip olması -ki bu politika dil devrimi olarak da adlandırılmaktadır- ve dil alanındaki bağımsızlığın, ulusal bağımsızlığın temel unsurlarından biri sayılması o günün koşulları içinde anlaşılabilir bir durumdur. Her devrim hareketinde olduğu gibi, Türk devrimi de yıktığı eski düzene ilişkin olarak bazı savunma mekanizmaları geliştirmiştir. Latin harflerinin benimsenmesinin ardından “yeni” sözcüklerin türetilmesi, Osmanlıcaya özgü dilbilgisi kurallarının kaldırılması söz konusu mekanizmalar içinde kullanılan araçlar olarak değerlendirilmelidir. Türkçe köklerden sözcükler türetilmesi çalışmalarının temelinde ise, kullanılan dilin öğelerinin eski ve yeni olarak ayrımının belirlenmesi gereksinimi yer almaktadır. Söz gelimi, teşkilatı esaslı kanunu-anayasa, hakim-savcı, müsadere-zorunlu gibi sayıları arttırabilecek çok sayıdaki hukuk teriminde olduğu gibi her iki sözcük aynı olguyu anlatmakla birlikte, bunlardan birinciler “eski”, ikinciler ise yenidir.²⁴

Türkçe’nin bir “bilim dili” olarak gelişmesi, Cumhuriyetin ilk yıllarında başlatılan dil çalışmalarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir.²⁵ İlginç olan ise, bu alanda çalışmaları yürütecek örgüt olarak bir derneğin, 1932’de kurulan Türk Dil Kurumu’nun seçilmesidir.

İşte, bu kurumun 1982 Anayasası ile ortadan kaldırılarak, bir devlet dairesi durumuna getirilmesinin üzerinden geçen onbeş yılı aşkın sürede, siyasal iktidarların denetimi dışında, dil alanında çalışarak gereksinim duyulan yabancı sözcüklere karşılık üreten bir kuruluş olmadığından öztürkçe-Osmanlıca tartışması da yaşanmamıştır. Buna karşın Türkçenin batı dillerinin baskısı altında ezildiği, birçok yabancı sözcüğün Türkçeye girdiği konusundaki yakınlıklar her geçen gün artmaktadır. Tıpkı doğada olduğu gibi, toplumsal yaşamın da “boşluk” kabul etmediğini, ortaya çıkan bir gereksinim giderilmemesi durumunda sürecin kendi kuralları içinde işleyerek yabancı bir sözcükle oluşan boşluğu doldurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

NOTLAR

¹Resmi dil: “Bir devletin ülkesinde yasa uyarınca, uluslararası bir kuruluşun yönetmeliği gereğince resmi nitelik taşıyan işlemlerde kullanılması zorunlu olan dil.”, Ulusal dil: “Bir devletin bayrağı altında yaşayan bir ulusun yasaca tanınan ortak dili.” Vardar, Berke (yönetiminde) **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: ABC Kitabevi, 1988. s.170,211.

²Tanilli, Server: **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**. İstanbul:Sulhi Garan Matb.,1976. s.482 vd.

³Gencer, Ali İhsan: “İlk Osmanlı Anayasasında Türkçenin Resmi Dil Olarak Kabulü Meselesi” **Kanun-i Esasinin Yüzüncü Yılı Sempozyumu. Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976**. Ankara: Ajans-Türk Gazetecilik ve Matb. San. s.183-189.

⁴**TBMM Zabıt Ceridesi**. Devre VII, Cilt 15-16, 1945. s.42

⁵a.g.y. s.44.

⁶F.F. Düşünsel. a.g.y. s.46

⁷Resmi Gazete 15.1.1945, sayı 5905 s.8178.

⁸Bu arada “Resmi dili Türkçe’dir” olan 2. madde hükmü, “Devlet dili Türkçedir” olarak değiştirilmiştir

⁹**TBMM Zabıt Ceridesi** Devre.IX, Cilt.18, 1953. s.232.

¹⁰**Resmi Gazete** 31.12.1952, sayı.8297. Ayrıca 1952 metninin Resmi Gazete ve Düsturdaki farkları için bkz. Batum, Süheyl- Necmi Yüzbaşıoğlu. **Anayasa Hukukunun Temel Metinleri**. İstanbul: Beta Yay., 1983. “sunuş”.

¹¹Tanör, Bülent. **Kuruluş Üzerine 10 Konferans (Türkiye: 1920 Sonraları)**. İstanbul: Der Yay.,1996. s.80.

¹²Danışma Meclisinin oluşumu ve statüsü için bkz. 27 Haziran 1981 tarih ve 2485 sayılı Kurucu Meclis Hakkındaki Kanun

¹³Anayasanın Danışma Meclisinde ele alındığı oturumlar için bkz. **Danışma Meclisi Tutanakları Dergisi** Cilt.7-10.

¹⁴Orhan Aldıkaçtı, DMTD, c.10, s.57.

¹⁵Bu eleştirilere örnek olarak bkz. Soysal, Mümtaz. **100 Soruda Anayasanın Anlamı**. İstanbul:1986. s.170.

¹⁶DM'de bu dönemde gündeme gelen tartışmalar için bkz.DMTD c.11 vd.

¹⁷**Resmi Gazete** 17.8.1983 tarih, 18138 sayı.

¹⁸**Resmi Gazete** 19.10.1983 tarih, 18196 sayı.

¹⁹**Resmi Gazete** 22.10.1983 tarih, 18199 sayı.

²⁰Hukuk dilinin yenileşmesine "istisnai" ilk örnek ilk kez halkın anlayabileceği bir dille yazılan Köy Kanunudur (1924). Gerçek anlamdaki yenileşme ise, 1929 yılında İcra ve İflas Kanunuyla, Medeni Kanun ve Borçlar Kanunundaki bazı deyimlerin değiştirilmesiyle başladı. Tanör. **a.g.y.**, s.79.

²¹Örneğin 4696 sayılı Bazı ay adlarının değiştirilmesi hakkında kanun (RG. 15.1.1945-5905)

²²Bu gereksinimi gidermek için kimi zaman anayasa sözlükleri yayımlanmıştır: **Anayasa Kılavuzu**. Kütahya: İl Basımevi,1945., Çubukçuoğlu, Zühtü. **Yeni Metni ile Anayasa ve Yeni Kelimelerin İzahları**. İstanbul: Kenan Matb., 1945. 85 s., **Anayasa Kelimleri Kılavuzu** . Ankara: Başbakanlık Diyanet İşleri Bşk. Araştırma Planlama ve Koordinasyon Dairesi Bşk., 1985., **Anayasa Sözlüğü**. Haz. Hasan Eren-Hamza Zülfikar. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1986.

²³Dönemin başbakanı Turgut Özal'ın Anayasa Sözlüğünde (bkz. dipnot 20) yeralan 26.9.1984 tarihli genelgesinde anayasada yer alan "bütün kelime ve terimlerin" devlet dilinin malı olarak resmi yazışmalara örnek oluşturması istenmiştir. Yine bu dönemde yasak sözcükler listesi hazırlanarak, bu sözcüklerin radyo ve televizyon yayınlarında kullanılması yasaklanmıştır.

²⁴Vardar. Berke. **Dil Devrimi Üstüne**. İstanbul:1977. s.34-35.

²⁵Turan, Şerafettin. **Atatürk ve Ulusal Dil** Ankara:1981. s.16-17., Yücel, Tahsin. **Dil Devrimi ve Sonuçları**. Ankara:1982. s.110-142.